

De Hortus Harderwijk

Stevige basis, duurzame toekomst

Inhoud

1. Inleiding	3
1.1. Historie	3
1.2. Prestatieafspraken Budgetovereenkomst 2017-2020.....	4
1.3. Huidige situatie	4
1.3.1. Lesaanbod en activiteiten	5
1.4. (Inter)nationale ontwikkelingen	7
2. Kansen en uitdagingen	9
2.1. Inhoudelijke keuzes	9
2.2. Doelgroepen	10
2.3. Partners	11
2.4. Huisvesting	12
2.5. Communicatie	12
2.6. Bedrijfsmatig	13
3. Ambitie	15
4. Begroting	17

Colofon

Dit plan is opgesteld door het bestuur van de Stichting De Hortus en de coördinator NME (Carola Rijpkema) in samenwerking met SME Advies.

Alle foto's in dit plan zijn gemaakt door bestuurslid Chris Herzog. De foto's zijn allemaal gemaakt in De Natuurtuin en laten de werkzaamheden en natuur van De Hortus zien. Wij doen ons best de privacy van kinderen en bezoekers te waarborgen en toestemming te vragen voor foto's. Mocht er onverhoopt een foto in staan waar iemand op staat die daar geen prijs op stelt dan zullen wij deze direct verwijderen.

Harderwijk, 2 februari 2018

1. Inleiding

Dit plan 'De Hortus 2018 en verder' geeft inzicht hoe het bestuur van Stichting De Hortus haar taken nu en in de toekomst zal vervullen in het belang van een duurzaam-gezonde leefomgeving en betrokken bewoners.

In dit plan is aangegeven hoe De Hortus zich kan verbreden en verdiepen en zo nóg beter kan inspelen op de huidige behoefte aan natuur- en milieueducatie. Wat ons betreft wordt De Hortus: Hét Educatieve centrum voor Natuur, Milieu en Duurzaamheid vóór Harderwijk.

Als wij onze leerlingen met voorsprong en met verantwoordelijkheid voor hun leefomgeving op weg willen helpen, dan moeten zij op school leren wat duurzaamheid voor hun betekent, in werk en privé. En daarom moeten de scholen zelf duurzamer worden en moet het curriculum duurzamer worden

Coöperatie Leren voor Morgen

1.1. Historie

De Hortus Harderwijk bestaat uit twee onderdelen: De Hortus voor het aanbod van Natuur – en Milieueducatie en de Natuurtuin voor bezoek van scholen en inwoners. Beide onderdelen vallen onder het bestuur van de Stichting De Hortus.

De Hortus Harderwijk had landelijk een goede naam als een NME centrum dat:

- NME aanbod op alle basisscholen en ook op sommige voortgezet onderwijscholen
- NME in de regio ook aan scholen van omliggende gemeenten aanbod
- met De Hortus in het stadscentrum en De Natuurtuin aan het Zeepad en daarmee twee stevige locaties voor bezoek bood
- in de locatie De Hortus
  - groepen ontving
  - exposities aanbod

- een goed lopende winkel met NME gerelateerde producten bood.

Met de bezuinigingen vanuit de gemeente Harderwijk in 2012 moest De Hortus haar locatie in het centrum verlaten en haar personeelsbestand fors inkrimpen. Daarbij kwam dat, door beëindiging van het contract vanuit Regio Noord Veluwe (RNV), de regioscholen niet meer gratis konden lenen. De Hortus heeft echter haar regiofunctie niet gestaakt, maar de scholen zijn door de verhoging van de kosten veel minder gaan lenen. De Hortus is verhuisd naar een nieuwe plek die alleen kantoorruimte en opslag biedt.

1.2. Prestatieafspraken Budgetovereenkomst 2017-2020

Algemeen

- Het educatief materiaal is geschikt voor kinderen tot en met 12 jaar (basis onderwijs). Afhankelijk van de vraag/aanbod worden (jaarlijks) nieuwe materialen ontwikkeld of aangeschaft.
- Alle scholen in Harderwijk/Hierden ontvangen jaarlijks het NME-aanbod van De Hortus en worden hierover (gezamenlijk) geïnformeerd.
- De Hortus heeft 1x per 5 jaar contact met elke school over het NME-aanbod in relatie tot het onderwijsprogramma.
- Op jaarbasis (zowel kalenderjaar als schooljaar) vinden er minimaal 275 uitleningen/leskisten/buitenlessen plaats van het NME-aanbod.

Leskisten

- Alle basisscholen in Harderwijk/Hierden maken voor minimaal 1 groep gebruik van het NME-aanbod.
- Indien een bepaalde school geen gebruik maakt van het NME-aanbod wordt de reden hiervan expliciet benoemd in het jaarverslag.
- Er wordt per leeftijdscategorie minimaal 10 verschillende lesmaterialen aangeboden.

Buitenlessen

- De helft van de basisscholen in Harderwijk/Hierden maken voor minimaal 1 groep gebruik van de buitenlessen.
- De buitenlessen en buitenactiviteiten worden opgesteld door de Hortus en gegeven doornatuurschoolgidsen.

1.3. Huidige situatie

De locatie De Natuurtuin ontvangt jaarlijks 10.000 bezoekers, variërend van wandelaars, fotografen, natuurliefhebbers, rustzoekers, leerlingen voor de buitenlessen, etc. De Natuurtuin wordt geheel door vrijwilligers beheerd tegen een bescheiden beheersvergoeding.

De locatie De Hortus kan zelf geen leerlingen of groepen meer ontvangen. Ook is de regiofunctie grotendeels afgestoten vanwege verminderde afname van educatieve producten door scholen. Wel worden vanuit De Hortus alle Harderwijker basisscholen jaarlijks ondersteund met NME met ca 6.000 leerlingen die de NME materialen in de klas gebruiken en ca 3.000 leerlingen die deelnemen aan de 8 verschillende buitenlessen.

De Hortus/De Natuurtuin werken samen met partners.

1. De gemeente Harderwijk

- om invulling te geven aan de beleidsrelevante thema's (afval&grondstoffen; energie&duurzaamheid; water; natuur; techniek en voeding)

- voor beheer en openstelling van De Natuurtuin
  - De gemeente Harderwijk met de gemeentelijk afvalinzameling, o.a. uit budget zwerfafvalfonds van €1,19/inwoners (zie ook eindverslag zwerfafval)
2. De gemeente Putten met een contract voor gratis aanbod NME op scholen in Putten
  3. Het Waterschap Vallei en Veluwe voor aandacht voor de waterlessen en watergastlessen
  4. Partners die inhoudelijk met ons samenwerken zoals Cultuurstreek – BITT – JOGG Harderwijk
  5. Landelijke netwerk NME Diensten en het Gelders netwerk NME diensten. De Hortus werkt hier mee samen.
  6. IVN

1.3.1. Lesaanbod en activiteiten

De Hortus biedt NME aan voor de scholen op diverse thema's. Het aanbod aan bestaan uit lesprogramma's, leskisten of activiteiten. Stichting De Hortus maakt daarbij gebruik van de landelijke materialen die ontwikkeld zijn en die dan toegesneden worden op de situatie in Harderwijk of zij ontwikkelt daartoe eigen materiaal. Enkele voorbeelden:

Energie & Duurzaamheid	- De Hortus heeft leskisten voor de bovenbouw, deze zijn in 2017 vernieuwd. Bij deze leskist Groene Energie wordt een gratis gastles aangeboden vanuit gemeente Harderwijk. - Daarnaast is er een opstartende kennismaking met de lokale energiecoöperatie Endura om te kijken of we in de toekomst samen kunnen werken op het gebied van educatie.
Afval & Grondstoffen	- In maart 2017 heeft De Hortus in opdracht van gemeente Harderwijk het project <i>Zwervend afval... mooi niet!</i> uitgevoerd. 9 basisscholen deden hier aan mee. De Hortus bood een lespakket aan voor groep 1 t/m 8 en er werden aanvullen betekenisvolle activiteiten georganiseerd als een bezoek aan de milieustraat, wereldwinkel, bezoek van de veegwagen op school of een creatieve activiteit in samenwerking met Cultuurstreek. - Na dit project heeft De Hortus 3 nieuwe leskisten mogen aanschaffen vanuit gemeente Harderwijk. Een leskist voor groep 1-2, 3-4 en 5 t/m 8. De leskist 5 t/m 8 gaat over het nieuwe afvalbeleid van Harderwijk en wordt ingezet zodra hierover een besluit is genomen.
Groen en biodiversiteit	- De Natuurtuin is een bron van verbinding en beleving. Er worden buitenlessen gegeven voor elke groep. De eigen vrijwilligers van De Hortus zijn hierin de natuurschoolgidsen. Deze buitenlessen kunnen uitgebreid worden naar wens van de school. De leerkracht kan ook een eigen invulling geven aan een bezoek aan de natuurtuin (denk aan tekenen, fotografie etc.) - Er is in Harderwijk vanaf 2018 een uniek concept ontwikkeld: Het project Boomfeestdag. De gemeente Harderwijk is hierin opdrachtgever. Groep 8 wordt jaarlijks uitgenodigd om een <u>eigen boom te planten</u> rondom Harderwijk. Daarmee dragen zij bij aan een gezondere leefomgeving, maar gelijktijdig creëren zij eigenaarschap van die leefomgeving omdat het hun boom is en blijft. De Hortus heeft hiervoor een Harderwijker Lespakket Boomfeestdag ontwikkeld voor groep 6 t/m 8 met bijbehorende buitenactiviteiten. Dit project zal de komende jaren draaien rondom Boomfeestdag in maart. - Daarnaast heeft De Hortus diverse leskisten voor elke groep. Denk aan lesmateriaal over dieren, zintuigen in de natuur, en recent aangekocht; bio mimicry.

• klimaat en water	• De Hortus heeft tot en met huidig schooljaar 2017-2018 een contract lopen met Waterschap Vallei en Veluwe over de uitleen van een viertal leskisten over water, beleving, kwaliteit en de kringloop. Dit contract loopt af, maar De Hortus mag de leskisten behouden en inzetten. • Daarnaast is Waterschap Vallei en Veluwe op zoek naar een nieuwe invulling van watereducatie op scholen. Ook gemeente Harderwijk is hierin initiatiefnemer. Voorjaar 2018 zijn er gesprekken met gemeente Harderwijk, Putten en Ermelo en Waterschap Vallei en Veluwe om te kijken hoe deze samenwerking en invulling tot stand kan komen. Voor zowel PO als VO. Klimaatadaptatie is hierin een belangrijk onderwerp.
• Voedsel en voeding	• De Hortus heeft het lesmateriaal van Smaaklessen in haar uitleen. • Daarnaast is De Hortus partner van het project Snoepgroente!. Hierin is JOGG Harderwijk initiatiefnemer en wordt er samenwerkt met Harderwijker partijen als Jumbo, Stadsoogst en De Basilek. Er wordt onderwijs materiaal en activiteiten aangeboden op het gebied van voedsel (=herkomst) en voeding (=gezond eten). Met Jong Leren Eten wordt dit mogelijk uitgebreid.
• Techniek	• De Hortus heeft een aantal ontdekdozen in haar aanbod, veelal gericht op techniek, maar met ook kruisbestuivingen naar water en energie. • De Hortus heeft goede contacten met BITT, belevingscentrum wetenschap en techniek. BITT is gericht op groep 6 t/m 8 van het PO en het VO. Op dit moment zijn er gesprekken over een gezamenlijk project over zwerfafval.

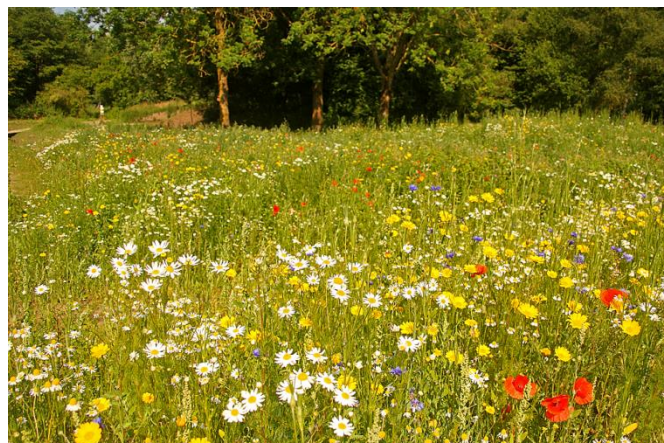

De huidige situatie biedt legio kansen door het sterke netwerk dat De Hortus/De Natuurtuin heeft met alle basisscholen in Harderwijk. De actualiteit van diverse milieu- en duurzaamheidsthema's, zoals klimaat, energie, water, afval en biodiversiteit vergt dat er verhoogde aandacht in het onderwijs komt voor deze thema's. De Hortus/De Natuurtuin zou dit met meer menskracht actief op kunnen pakken.

De focus van De Hortus ligt bij het verstevigen van het aanbod van NME aan het basisonderwijs. Dit betekent:

- intensief relatiebeheer met de basisscholen (bezoeken en gezamenlijke bijeenkomsten om kennis te delen)
- selectie van lesmaterialen en –activiteiten die de scholen als vervangend of aanvullend lesmateriaal in kunnen zetten en rekening houdend met de actuele onderwijsontwikkelingen (minder en beter).
- vanuit een krachtige positie voor NME op het basisonderwijs kan vervolgens in projecten gekeken worden naar uitbreiding naar andere doelgroepen als voortgezet onderwijs (bv. RSG Technasium) en MBO. De samenwerking met MBO Landstede lijkt uitermate interessant om te verkennen.

- uitbreiding vanuit de stevige basis in het basisonderwijs kan ook naar inwoners. Ook dit zal via projecten plaatsvinden op beleidsthema's van de gemeente(n). In De natuurtuin is al de breedte gerealiseerd met inwoners, vrijwilligers, maatschappelijke stage, expositie natuurfoto's e.d.

"wij brengen natuur dichterbij door te doen en te beleven!"

1.4. (Inter)nationale ontwikkelingen

Op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid, maar ook op het vlak van onderwijs doen er zich ontwikkelingen voor die relevant zijn voor De Hortus. Zonder te uitvoerig te zijn willen wij deze hier aanstippen:

- Onderwijs richt zich meer op vaardigheden en hoe om te gaan met kennis (21st Century Skills; Onderwijs2032; Curriculum.nu).
- Verbinding wordt in het onderwijs gemaakt tussen curriculum, gebouw en omgeving (Whole School Approach), een benadering van UNSCO en o.a. Wageningen Universiteit.
- Meer aandacht voor projectonderwijs (activity based learning/ projectbased learning)
- Sustainable Development Goals van de VN uit 2015 geven de 17 doelen aan. Waaronder kwaliteit van onderwijs en samenwerking.
- Na Parijs akkoord meer aandacht voor Energie en klimaat.
- Het Energieakkoord en de regeringsverklaring laten een hoge ambitie zien. Het nieuwe klimaatakkoord en de klimaatwet zullen daar een uitwerking van zijn. Nieuwe wijken gaan al van het gas af (zoals een van de eersten de wijk Waterfront Harderwijk!).
- De omgevingswet vraagt veel aandacht voor onze leefomgeving.
- Notitie VANG (Van Afval Naar Grondstof) vereist dat we van 250 naar 100kg restafval per inwoner per jaar gaan in 2020 en 75% afvalscheiding (en verder 30kg restafval per nummer in 2025). – Gemeente Harderwijk gaat komende tijd een besluit nemen over het nieuwe afvalbeleid (waarschijnlijk geleidelijke invoering Diftar)
- Over Uitvoering Energieke stad 2017 -2020 van gemeente Harderwijk zelf? Over compenseren, besparen en zelf opwekken: Harderwijk heeft een MER rapportage lopen over nieuwe windmolen op Lorenz industrieterrein.
- De nationale strategie klimaatadaptatie leidt tot forse uitdagingen, waaronder meer in groen voor waterberging.

Legio ontwikkelingen en uitdagingen die Harderwijk, de regio gemeenten en dus ook Stichting De Hortus niet kunnen negeren.

2. Kansen en uitdagingen

2.1. Inhoudelijke keuzes

Eerst was er alleen natuureducatie, daarna kwam milieueducatie erbij en nu wordt gesproken voer duurzaamheidseducatie. Dat maakt het aantal thema's steeds groter: natuur/biodiversiteit; afval/grondstoffen, energie, water, bodem, luchtkwaliteit, klimaatverandering/-adaptatie, mobiliteit tot burgerschap en participatie aan toe. Een aantal van deze thema's bieden zelf kansen vanuit aparte programma's. Wij willen de thema's in overleg met de gemeente bepalen. Wij stellen voor:

1. Afval en grondstoffen (circulariteit)

- Afval is een relevant thema voor de gemeente met de nationale doelstelling om terug te gaan naar 100 kg restafval per inwoner. Van belang is dat leerlingen dit op school ook leren én doen. Bij de invoering van omgekeerd inzamelen met Diftar in Harderwijk is het van belang om proactief te communiceren met inwoners en jonge inwoners. NME kan dit samen met de scholen oppakken. Met onderzoekend leren kunnen kinderen daar over leren (zie ook nationaal project Afval op School / Afvalloze school).
- Zwerfafval tegengaan is een vraagstuk die vooral ook jongeren betreft. De gemeenten krijgen per jaar €1,19 per inwoner uit het afvalfonds.
- Vanuit stichtingen als de Plastic Soup Foundation en Nederland Schoon worden gastlessen en lesmateriaal aangeboden om plastic soup tegen te gaan.

2. Energiebesparing en productie duurzame energie

- Het nationaal energieakkoord, en de uitwerking van het regeerakkoord en de klimaatwet, maakt dat wij minder fossiele energie moeten gaan gebruiken, dat we energie moeten besparen (nu 1,5%/jaar), dat we duurzame energie moeten produceren (nu naar 16%), dat wijken van het gas af moeten etc etc. Ook op dit thema heeft de gemeente een actieve communicatie en educatie nodig. Scholen kunnen daarin als duurzame energieke scholen een voorbeeld rol vervullen en actieve educatie aanbieden. Met educatie kunnen leerlingen betrokken worden bij de energiebesparing op school en elders. Met programma's als Energieke scholen, Energy Challenge en Eco-Schools kan hier direct op ingespeeld worden. Als De Hortus willen wij deze uitdaging samen met scholen en schoolbesturen oppakken in nauwe samenwerking met de gemeente. Ook Endura kan hierin een samenwerkingsrol vervullen.

3. Water en klimaatadaptatie

- Als samenleving moeten we ons aanpassen op de klimaatverandering: klimaatadaptatie. Gemeenten brengen de risico's van klimaat in kaart (droogte, overstromingen, hitte, stroomuitval, transportuitval, misoogsten etc.). Nog veel is onbekend bij het grote publiek en partners in bijv. het bedrijfsleven. Het is van belang dat in het onderwijs de leerlingen hierover ook al leren zodat zij in hun leven hier mee om kunnen gaan.
- Nederland is rijk aan goed drinkwater. In de gemeente komt ons drinkwater van Vitens. Samen met hen willen we aandacht geven aan de bronnen van schoon drinkwater, onder meer drinkwater dat uit het IJsselmeer komt. Vanuit Vitens worden gastlessen en lesmateriaal aangeboden. (Zie www.watereducatie.nl). In scholen kunnen watertappunten geïnstalleerd worden en regenwater opgevangen worden.

4. Groen en biodiversiteit

- De Natuurtuin is een met 16.000 m² een prachtige basis om kennis te maken met natuur en biodiversiteit. Dit kan verder uitgebreid worden met bijenkasten, insectenhôtels, bestaand lesmateriaal, groene schoolpleinen/ moestuinieren. Mogelijk in samenwerking met Stichting De Rietmeen.
- De boomfeestdag is in Harderwijk uniek en sterk ingevuld met eigen lesmateriaal dat ontwikkeld wordt en waarbij alle leerlingen in groep 7/8 hun eigen boom in Harderwijk planten. Zo wordt eigenaarschap voor natuur gecreëerd.
- Met Tiny Forest kunnen scholen hun eigen kleine bos adopteren.
- Met Eco-Schools kunnen leerlingen werken aan een gezond binnenklimaat. met een plant per kind daalt het CO₂ niveau en is er genoeg zuurstof per kind, hetgeen leidt tot betere schoolprestaties en betere arbeidsomstandigheden voor leraren/docenten.
- Met het lespakket 'De Grote plantenjacht' kunnen leerlingen verantwoordelijkheid nemen voor natuur en biodiversiteit rond de school.

Naast voorgaan de vier thema's kan gedacht worden aan andere thema's.

- **voeding en voedsel.** Dit thema wordt vanuit GGD/ JOGG al goed ondersteund en wij werken graag met hen samen in een toaal-aanbod aan de scholen. Met de komst van het programma Jong Leren Eten kunnen wij kijken hoe we aan het JOGG versterking kunnen bieden met activiteiten. Ook de koppeling met Gezonde school is daarbij een optie. Afgelopen jaar heeft De Hortus voor de inspiratie lesmap gezorgd en komend jaar wordt in samenwerking met de regiomakelaars van Jong Leren Eten (het nationaal programma vanuit het ministerie van LNV) regionaal verkend hoe dit breder en dieper opgepakt kan worden. Uiteraard worden daarbij wederom de lokale ondernemers als De Basiliek, Stadsoogst en Jumbo betrokken.
- **duurzame scholen:** In het kader van de 'Whole School Approach' wordt vanuit de Wageningen universiteit en Greendeal Scholen gewerkt aan de combinatie van gebouw, curriculum, competenties en vaardigheden. Scholen kunnen veel bereiken op het gebied van energie, afval, water, groen en burgerschap in de eigen school. Los van de besparingen leidt het tot een integraal concept van een duurzame school. Met schoolbesturen en gemeente (afdeling onderwijs en huisvesting) kan dit nader worden verkend.

2.2. Doelgroepen

De huidige doelgroepen zijn

- het basisonderwijs (NME vanuit De Hortus en buitenlessen op De Natuurtuin en andere locaties)
- bezoekers van De Natuurtuin

Vanuit de ambitie om natuur dichterbij de mensen te brengen en meer mensen natuur en duurzaamheid te laten beleven is het streven om meer doelgroepen te bereiken. Het is onze focus om eerst 'de basis op orde' te brengen door deze twee doelgroepen (basisonderwijs en bezoekers De Natuurtuin) goed te bedienen.

Als de basis op orde is kan met projecten verder gekeken worden naar andere doelgroepen:

- voortgezet onderwijs
- MBO (bijvoorbeeld Landstede College)
- bewoners (op de beleidsthema's van de gemeente, zoals klimaatadaptatie, energiebesparing, afvalscheiding etc.)

In de komende jaren gaan wij geleidelijk deze onderdelen uitbouwen. De verbreding naar VO en MBO biedt mogelijkheden om verticale verbindingen tussen de onderwijsniveaus aan te brengen. Tevens kunnen MBO leerlingen een bijdrage leveren aan de Natuurtuin en NME. Mooie voorbeelden zijn er met MBO leerlingen die Groene Schoolpleinen aanleggen bij basisscholen.

2.3. Partners

- De gemeente Harderwijk is partner op verschillende manieren (budgetfinanciering; beheersvergoeding De Natuurtuin; projectfinanciering De Boomfeestdag). Samen met de gemeente willen wij verkennen hoe De Hortus/De Natuurtuin bijdragen kan leveren aan de invulling van gemeentelijke beleid. Zo is de inzet van de €1,18/inwoner uit de zwerfafvalvergoeding een goed aanknopingspunt.
- De samenwerking met andere gemeenten vindt nu plaats voor de uitleen van educatieve materialen. Verkend zal worden hoe de samenwerking weer aangehaald kan worden om deze gemeenten breder te ondersteunen op NME en op bewonerscommunicatie/participatie. Ook de samenwerking met NME van de gemeente Ermelo, Nunspeet, Elspeet kan mogelijk uitgebouwd worden.
- Voor het Waterschap Vallei en Veluwe wordt de aandacht voor watereducatie in PO en VO de komende tijd opnieuw verkend samen met beleidsambtenaren vanuit Harderwijk, Ermelo en Putten. Gezamenlijk wordt verkend hoe deze educatie in een actuele vorm aangeboden kan worden, en gekoppeld kan worden aan duurzame thema's als klimaatadaptatie. Eveneens kan er gedacht worden aan een regiodag over water voor alle basisscholen. Dit zou samen met het Waterschap, drinkwaterbedrijf Vitens en watereducatie.nl opgezet kunnen worden.
- Met JOGG Harderwijk is op het gebied van voeding samenwerking opgestart. De Hortus is partner in de campagne Snoepgroente! vanuit JOGG Harderwijk waaraan basisscholen jaarlijks in september/oktober mee kunnen doen. Afgelopen jaar heeft De Hortus voor de inspiratie lesmap gezorgd en komend jaar wordt in samenwerking met de regiomakelaars van Jong Leren Eten regionaal verkend hoe dit breder en dieper opgepakt kan worden. Wederom worden de lokale ondernemers als De Basiliek, Stadsoogst en Jumbo betrokken.
- Projectpartners: bij de boomfeestdag en andere projecten zijn partners als Jumbo, Rabobank en Burgerweesfonds betrokken. Wij zien hen als partners en niet alleen als geldschietters. Samen met deze

partners werken wij aan een betere leefomgeving voor de bewoners in Harderwijk en de regio. Ook Endura kan hierin als mogelijke projectpartner gezien worden.

2.4. Huisvesting

Er zijn nu in twee locaties: De Natuurtuin en De Hortus. Dit is verre van gelukkig. Zeker de locatie van De Hortus waar geen groepen ontvangen kunnen worden en de werkomstandigheden slecht zijn, is uitermate onwenselijk. Wij onderscheiden enkele mogelijkheden:

1. Vestiging bij de gemeente in het gemeentehuis:	Excellente voorzieningen en kinderen naar het gemeentehuis. Tevens goed voor relaties met de beleidsafdelingen.
2. Vestiging in een pand van de gemeente	Soms staan bij gemeenten vastgoed leeg omdat deze panden soms lastig te verhuren zijn. Diverse gemeenten geven dan ruimte aan maatschappelijke organisaties
3. De officiersmess	De officiersmess aan de Oranjelaan is een gemeentelijk monument een symbool van Harderwijk als Garnizoensstad. De officiersmess is en verhuurd aan Stichting Underground. Met gemeente en de stichting willen wij de mogelijkheid van (onder)huur verkennen.
4. Onderhuur bij gerelateerde organisatie	De Hortus heeft een kleine kantoorruimte en opslag nodig, dit kan ook bij een andere maatschappelijke organisatie, zoals Zorgdat.

Bovenstaande 4 opties willen wij op korte termijn verkennen zodat we zo snel als mogelijk kunnen verhuizen. Inmiddels zijn er diverse opties vervallen of als minder aantrekkelijk bestempeld zoals een portocabin op de Rietmeen (te groot kapitaalbeslag), Bezoekerscentrum Project Boekhorstlaan (project gaat niet door), pand op De Natuurtuin (ligging onhandig en geen bouwmogelijkheid).

Gezien de urgentie doordat de huidige locatie van De Hortus niet voldoet, willen wij voor de zomer van 2018 een nieuwe locatie gevonden hebben en daar naar verhuisd zijn.

2.5. Communicatie

De communicatie is cruciaal om De Hortus/De Natuurtuin bekendheid te geven. Dit is ook de basis voor samenwerking met gemeente, vrijwilligers, bezoekers en partners. Met de geringe bezetting heeft dit onvoldoende aandacht gekregen. Met de vernieuwing van de website wordt een begin gemaakt om dit te verbeteren. Communicatie kan stevig versterkt worden. Hiertoe zal een communicatieplan opgesteld worden. Aansluitend zal geïnvesteerd worden om de relaties met de scholen verder aan te halen en dit netwerk meer als groep te ondersteunen. Van daaruit kan verbreding plaatsvinden naar andere doelgroepen als voortgezet onderwijs en inwoners.

- nieuwe website
- meer zichtbaarheid in de media (lokale krant en huis-aan-huisblad)
- free publicity rond projecten en activiteiten
- sociale media bijhouden en nieuwtjes melden

2.6. Bedrijfsmatig

Bestuurlijk

Stichting De Hortus is bestuurlijk verantwoordelijk voor De Hortus en De Natuurtuin. Praktisch zijn de Hortus (functie NME en kantoor met beroepskrachten) en De Natuurtuin (functie beheren tuin voor samenleving met vrijwilligers) samen één. Het verdient sterke aanbeveling dat De Hortus en De Natuurtuin meer als één organisatie gaan functioneren met locaties, functies, medewerkers en vrijwilligers. Het bestuur wil meer als bestuur op afstand gaan functioneren. De dagelijkse uitvoering ligt bij de medewerkers en vrijwilligers.

Bedrijfsvoering

In de huidige setting wordt De Hortus met 3 medewerkers gerund die samen slechts 0,9 fte aan ruimte hebben. De Natuurtuin wordt door vrijwilligers gerund. In totaal zijn er 30 vrijwilligers voor De Hortus en De Natuurtuin.

De coördinator van De Hortus is 'meewerkend voorvrouw'. Met 0,4 fte (16 uur per week!) is dat een uitdaging en een kwetsbare situatie. Een groei met 0,6 fte is voor het team hard nodig (0,2 coördinator en 0,4 medewerker basisonderwijs).

Aanvullend op vast personeel kan gedacht worden aan tijdelijk personeel. Deze flexibele schil kan ingevuld worden op projectbasis met tijdelijke contracten voor die projecten of door het aangaan van samenwerking met zzp-ers. In beide gevallen kunnen deze medewerkers specifieke kennis meebrengen die nodig is voor het project. Met hen kunnen afspraken gemaakt worden dat zij ook in de acquisitie van nieuwe projecten een rol spelen.

Personeel

De huidige minimale bezetting bestaat uit

- Coördinator/projectleider 0,4 fte
- Bureausecretaris 0,3 fte
- Educatief medewerker 0,2 fte+

TOTAAL 0,9 fte

De totale bezetting met beroepskrachten van 0,9 fte is erg gering om de scholen te ondersteunen op NME en de kwaliteit en logistiek daarvan te kunnen realiseren. Dit is te klein om te kunnen spreken van een 'kritische massa'. De Hortus is daarmee ook te kwetsbaar bij ziekte e.d. Wij zetten in op een uitbereiding tot 1,5 fte, en dan specifiek gericht op de communicatie en het versterken van het netwerk met de scholen.

De Natuurtuin wordt volledig gerund door een team van vrijwilligers. In totaal zijn er voor de Natuurtuin en De Hortus 30 vrijwilligers (Natuurtuin onderhoud, schoolgidsen, klussen). Er is geen budget voor vrijwilligers-vergoeding of adequate materialen. Met de beheersvergoeding van de gemeente wordt de huur betaald aan de gemeente.

Naast een bescheiden uitbreiding van de capaciteit van De Hortus/ De Natuurtuin om een voldoende stevige basis te ontwikkelen, zet De Hortus in op de samenwerking en inzet van mensen met specifieke kwaliteiten. Dit kunnen zzp-ers, NGO's, of bureaus zijn die een specifiek aanbod hebben op de geselecteerde thema's. Zij kunnen de scholen adequaat ondersteunen. De Hortus/ De Natuurtuin kan vanuit haar expertise en het netwerk met de scholen bepalen welk aanbod het best passend is voor de scholen in Harderwijk en de gemeenten waar de Stichting voor werkt.

- groei capaciteit beroepskrachten met 0,6 fte. Van 0,9 fte naar 1,5 fte

Vormen van inkomsten

De huidige inkomsten komen vanuit de gemeente Harderwijk. Neveninkomsten komen van andere gemeenten en tot 2018 het waterschap voor inhuur van NME. Specifiek voor projecten wordt door gemeenten en sponsors een bijdrage geleverd (m.n. Boomfeestdag). Daarnaast betalen de scholen een kleine vergoeding.

Nieuwe vormen van inkomsten zijn:

- Samenwerking met zorginstelling voor dagopvang bij De Natuurtuin
- Rendabele activiteiten op De Natuurtuin (kinderfeestjes, groepsontvangst, foodtruckfestival, burendag, e.d.)
- aanbod NME voor regiogemeenten en Waterschap
- Betaalde activiteiten voor NME projecten (groene gastlessen, Afval op School)
- Fondsen en subsidies (OranjeFonds, lokale fondsen, NME-fondsen, bijdragen serviceclubs)
- meedoen met subsidieaanvragen van andere spelers
- Schenkingen en legaten (lange termijn optie)

Vermogenspositie

De Stichting heeft een eigen vermogen wat cruciaal is voor de continuïteit en cashflow. Het vermogen bestaat uit €23.908 algemene reserve en €15.000 verhuisreserve. Wij houden een norm aan dat de algemene reserve 50% van de personele kosten moet zijn om altijd een sociaal plan te kunnen bieden aan personeel. Op dit moment bedraagt de algemene reserve 39%. De verhuisreserve zal ingezet worden voor de verhuizing van De Hortus. De stichting kan zich geen negatief resultaat veroorloven.

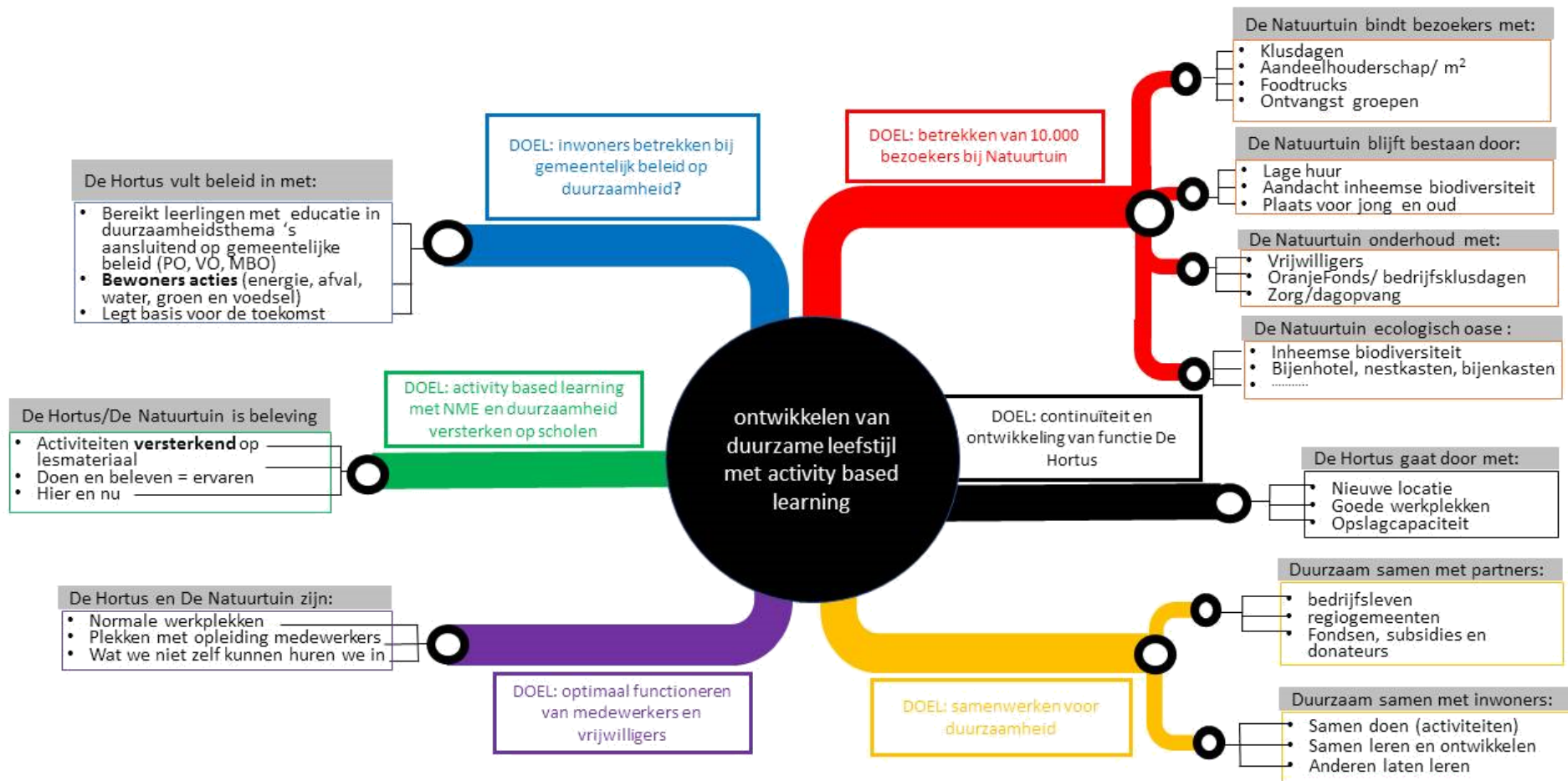
3. Ambitie

Met behulp van dit beleidsstuk geeft het bestuur van de stichting De Hortus aan hoe zij NME en De Natuurtuin voor Harderwijk en omgeving vorm willen geven én willen gaan versterken. Daartoe brengen wij eerst de basis van NME in het basisonderwijs en De Natuurtuin op orde. Daarnaast werken wij aan de verdere ontwikkeling. Concreet leidt dit tot de volgende ambities:

1. “De basis op orde”. De NME voor het basisonderwijs wordt versterkt, verbeterd en passend bij de huidige ontwikkelingen in het onderwijs:
  - Het netwerk met basisscholen actief vormgeven en ondersteunen. Dit is zowel regelmatige bezoeken aan de scholen als het bijeen roepen van coördinatoren NME op de scholen om onderlinge kennisdeling op gang te brengen
  - Aanbod lesmaterialen, leskisten en activiteiten straktrekken. Dit betekent aansluiting bij landelijk aanbod, minder leskisten met beter onderhoud en aansluiting bij onderwijsontwikkeling (21^e eeuwse vaardigheden en onderzoekend leren).
  - De functie NME aanbieden op een diversiteit aan locaties, waaronder De Natuurtuin.
  - Verhuizing van De Hortus naar een goede kantoorlocatie met opslagruimte.

Voor de netwerkondersteuning basisonderwijs wordt 0,4 fte toegevoegd.
Voor de verhuizing zal budget uit eigen vermogen vrijgemaakt worden.
2. De Natuurtuin versterken met informatie, communicatie en activiteiten. De Natuurtuin is nu reeds een bijzondere en aantrekkelijke locatie om te bezoeken voor jong en oud. Dit kan met activiteiten en een jaaragenda worden versterkt (bijv. Foodstrucks, burendagen, klusdagen, zoekkaarten planten en dieren, foto-expositie, foto/schilderevent, midzomernachtfeest e.d.).
3. Versterking samenwerking en partnerschappen. De samenwerking met de regiogemeenten en het Waterschap wordt versterkt en tevens met de private partners rond projecten, activiteiten en De Natuurtuin (bijv. bedrijven, Burgerweeshuis, Rabobank, Rotary, fondsen e.d.).
4. Ontwikkeling van De Hortus voor nieuwe doelgroepen (voortgezet onderwijs, MBO, inwoners) en nieuwe thema's (met name energie, klimaat/water, groen/biodiversiteit en afval/grondstoffen. Maar ook breder voor andere thema's). Deze ontwikkeling vindt plaats vanuit 'de basis op orde' door het uitvoeren van projecten met een eigen projectfinanciering.
Voor de versterking van de samenwerking en ontwikkeling wordt de 0,2 fte toegevoegd aan de rol van de coördinator NME.

4. Begroting

Het is het streven van de Stichting De Hortus om de bewoners en in het bijzonder de jongeren, actief te betrekken bij natuur, milieu en duurzaamheid. Dit zodanig dat zij in aanraking komen met een duurzame leefstijl. In dit plan hebben wij aangegeven dat wij focussen op

1. 'de basis op orde': NME stevig verankeren in het basis onderwijs met goede lesmaterialen/-activiteiten; met kennisbijeenkomsten met de scholen en een actief netwerkbeheer met de scholen.
2. De Natuurtuin als groene oase: De Natuurtuin wordt gerund door de vrijwilligers. Wij willen de kwaliteit geleidelijk uitbouwen en de aantrekkelijkheid voor inwoners vergroten, onder meer met activiteiten
3. Als de basis van NME basisonderwijs en De Natuurtuin op orde is bouwen wij dit via projecten geleidelijk uit richting het voortgezet onderwijs, MBO en inwoners.

Om bovenstaande richting mogelijk te maken zal er in de bedrijfsvoering een aantal zaken veranderen:

1. extra capaciteit voor medewerkers NME basisonderwijs om het netwerk actief te beheren en te onderhouden (+0,4 fte). Wij gaan uit dat dit halverwege 2018 gerealiseerd is.
2. extra capaciteit voor de coördinator van De Hortus om meer aandacht te geven aan de ontwikkeling van De Hortus met stevige basis en projecten (+0,2 fte).
3. versterken van de samenwerking met partners (regiogemeente, Waterschap, Landstede, Endura, Rabobank, burendag Oranje Fonds, fondsen e.d.)
4. verhuizing van De Hortus naar een functionele kantoorplek, indien mogelijk met ruimte om groepen te ontvangen.

In de begroting (zie bijlage I) zijn voorgaande punten verwerkt. Daarbij wordt een aanvraag gedaan bij de gemeente Harderwijk om een aanpassing van de kadernota, zodat vanaf 2019 De Hortus aan stevige NME, en een sterke Natuurtuin kan werken vanuit een dekkende begroting. Tevens wordt eenmalig voor 2018 een extra bijdrage gevraagd. Hieronder is de begroting verkort weergegeven:

	2016	2017	2018	2019	2020
BATEN					
Budgetfinanciering	€ 53.619	€ 54.155	€ 54.967	€ 82.500	€ 83.531
Bijdrage regiogemeenten en waterschap	€ 5.372	€ 7.700	€ 5.250	€ 6.500	€ 7.000
Bijdrage scholen	€ 4.794	€ 5.100	€ 4.750	€ 5.000	€ 5.500
Projectfinanciering	€ 5.869	€ 13.740	€ 15.500	€ 11.500	€ 11.500
Beheersvergoeding De Natuurtuin	€ 1.828	€ 3.584	€ 3.584	€ 3.584	€ 3.584
Opbrengsten activiteiten	€ -	€ -	€ 2.500	€ 2.500	€ 2.500
Partners en Overig	€ 620	€ -	€ 5.500	€ 10.000	€ 12.500
BATEN TOTAAL	€ 72.102	€ 84.279	€ 92.051	€ 121.584	€ 126.115
LASTEN					
Personeel	€ 58.068	€ 58.079	€ 77.330	€ 87.585	€ 88.669
Overige personele kosten	€ 2.206	€ 2.530	€ 2.660	€ 2.800	€ 3.000
Huisvestingskosten	€ 7.634	€ 7.610	€ 10.446	€ 10.600	€ 10.701
Kantoor- en verkoopkosten	€ 13.112	€ 15.655	€ 22.850	€ 22.050	€ 22.300
Financiële baten en lasten	€ -96	€ 0	€ 0	€ 250	€ 250
LASTEN TOTAAL	€ 80.924	€ 83.874	€ 113.286	€ 123.285	€ 124.920
	€ -8.822	€ 405	€ -21.235	€ -1.701	€ 1.195

BIJLAGE I: BEGROTING (gedetailleerd)

	2016	2017	2018	2019	2020
INKOMSTEN					
Budgetfinanciering gemeente Harderwijk	€ 53.619	€ 54.155	€ 54.967	€ 82.500	€ 83.531
Projecten Harderwijk (Boomfeestdag v.a. 2018; afval 2017;..)	€ 5.869	€ 12.119	€ 14.000	€ 10.000	€ 10.000
Bijdrage gemeente Putten voor NME	€ 3.193	€ 4.500	€ 4.000	€ 4.000	€ 4.500
Bijdrage andere regio gemeenten	€ 0	€ 0	€ 1.250	€ 2.500	€ 2.500
Bijdrage scholen uitleen NME materialen	€ 4.794	€ 5.100	€ 4.750	€ 5.000	€ 5.500
Bijdrage Waterschap Vallei en Veluwe voor NME	€ 2.179	€ 3.200	€ -	€ -	€ -
N Projectsubsidies Harderwijk De Natuurtuin	€ -	€ 1.621	€ 1.500	€ 1.500	€ 1.500
N Beheervergoeding De Natuurtuin gemeente Harderwijk	€ 1.828	€ 3.534	€ 3.534	€ 3.534	€ 3.534
N Beheervergoeding Landschapsbeheer Gld	€ -	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50
N opbrengsten zorgpartner dagbesteding De Natuurtuin	€ -	€ -	€ pm	€ pm	€ pm
N opbrengsten activiteiten in De Natuurtuin (kinderfeestjes, Food Trucks e.d.)	€ -	€ -	€ 2.500	€ 2.500	€ 2.500
Overige partners	€ -	€ -	€ 3.000	€ 5.000	€ 6.000
Overige baten	€ 620	€ -	€ 2.500	€ 5.000	€ 6.500
INKOMSTEN TOTAAL	€ 72.102	€ 84.279	€ 92.051	€ 121.584	€ 126.115
LASTEN					
<u>Kosten personeel</u>					
salaris kosten personeel incl. vakantiegeld	€ 43.784	€ 44.500	€ 60.000	€ 68.250	€ 69.103
sociale lasten (werknemersverzekeringen en pensioen)	€ 10.734	€ 10.729	€ 14.400	€ 16.380	€ 16.585
externe expertise (IVN)	€ 2.700	€ 2.000	€ 2.030	€ 2.055	€ 2.081
N vrijwilligers	€ 847	€ 850	€ 900	€ 900	€ 900
totale personele kosten	€ 59.483	€ 58.079	€ 77.330	€ 87.585	€ 88.669
<u>Overige kosten personeel</u>					
Verzekeringen, arbo, reis- en verblijfkosten	€ 2.206	€ 2.530	€ 2.660	€ 2.800	€ 3.000
totale overige kosten personeel	€ 2.206	€ 2.530	€ 2.660	€ 2.800	€ 3.000
<u>Huisvestingskosten</u>					
huur huisvesting De Hortus incl NUTS voorzieningen en schoonmaak	€ 5.226	€ 5.200	€ 8.000	€ 8.100	€ 8.201
verhuiskosten 2018	€ -	€ -	€ pm	€ -	€ -
N huur De Natuurtuin	€ 2.408	€ 2.410	€ 2.446	€ 2.500	€ 2.500
totale huisvestingskosten	€ 7.634	€ 7.610	€ 10.446	€ 10.600	€ 10.701
<u>Kantoorkosten en verkoopkosten</u>					
bureaunkosten en administratie	€ 2.960	€ 2.825	€ 2.800	€ 3.000	€ 3.000
algemene kosten (advies, accountant, bestuurskosten, deskundigheidsbevordering e.d.)	€ 4.550	€ 3.180	€ 3.250	€ 3.250	€ 3.500
ICT en website en social media	€ -	€ -	€ 1.000	€ 500	€ 500
PR-/verkoopkosten, reclame, nieuwsbrief, advertenties, website	€ 348	€ 450	€ 1.000	€ 1.000	€ 1.000
Ontwikkeling verdieping en onderhoud lesmaterialen en activiteiten NME Inclusief kosten Boomfeestdag)	€ -	€ -	€ 6.000	€ 5.000	€ 5.000
kosten NME	€ 2.578	€ 4.810	€ 5.000	€ 5.000	€ 5.000
N kosten Natuurtuin (materialen, sloten, e.d.)	€ 1.237	€ 1.526	€ 1.000	€ 1.500	€ 1.500
afschrijvingen inventaris	€ 1.390	€ 2.000	€ 2.000	€ 2.000	€ 2.000
N afschrijvingen en onderhoud gereedschap	€ 49	€ 864	€ 800	€ 800	€ 800
totale Kantoorkosten en verkoopkosten	€ 13.112	€ 15.655	€ 22.850	€ 22.050	€ 22.300
<u>Financiële baten en lasten</u>					
bankkosten minus rentebaten	€ -96	€ 0	€ 0	€ 250	€ 250
totale overige kosten personeel	€ -96	€ 0	€ 0	€ 250	€ 250
LASTEN TOTAAL	€ 80.924	€ 83.874	€ 113.286	€ 123.285	€ 124.920
RESULTAAT	€ -8.822	€ 405	€ -21.235	€ -1.701	€ 1.195
N= Natuurtuin.					